

УДК 658.012

О. В. Шляга, С. С. Карнаушенко

Запорізька державна інженерна академія

СУЧАСНІ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Розглянуто зміст фінансового, економічного та фінансово-економічного механізму забезпечення ефективної діяльності підприємства. Визначено складові сучасних фінансово-економічних механізмів функціонування підприємства та можливості їх кращої реалізації в умовах становлення економіки України.

Ключові слова: фінансовий механізм, економічний механізм, фінансово-економічний механізм, діяльність підприємства, ефективність.

Рассмотрена сущность финансового, экономического и финансово-экономического механизма обеспечения эффективной деятельности предприятия. Определены составляющие современных финансово-экономических механизмов функционирования предприятия и возможности их наилучшей реализации в условиях становления экономики Украины.

Ключевые слова: финансовый механизм, экономический механизм, финансово-экономический механизм, деятельность предприятия, эффективность.

The article examines the essence of financial, economic and financial-economic mechanism of securing effective enterprise activity. The work reveals the constituents of modern-day financial-economic mechanisms of enterprise operation and outlines the possibilities of their most optimal realization under the conditions of Ukraine's developing economy.

Keywords: financial mechanism, economic mechanism, financial-economic mechanism, enterprise activity, efficiency.

Сучасний етап розвитку ринкових відносин в Україні характеризується певними протиріччями та суперечностями. Правильне розуміння організації фінансів є запорукою досягнення ефективної діяльності підприємств у сферах створення матеріальних благ і покращення показників економічного зростання та розвитку країни в цілому. Формування і реалізацію фінансової політики держави або окремого суб'єкта господарювання здійснюють через фінансово-економічний механізм, який відображає напрями та характер функціонування фінансів.

Актуальність проблеми формування ефективного фінансово-економічного механізму для вітчизняних підприємств посилюється через частіший і глобальніший прояв кризових явищ в економіці України і в світі. Вони позначаються на скороченні обсягів випуску продукції в усіх галузях промислового виробництва, обмеженні доступу до кредитних ресурсів, зниженні інвестиційної активності української промисловості, загальному зменшенні її фінансово-інвестиційного потенціалу та обмеженні можливостей розвитку. У зв'язку з цим особливого значення набуває перебудова та формування ефективного фінансово-економічного механізму підприємств як запоруки виходу вітчизняної економіки з кризи та переходу до стадії стабільного економічного зростання.

Різні аспекти організації, забезпечення, реалізації та функціонування фінансово-економічних механізмів на вітчизняних підприємствах вивчали такі провідні вчені як М. Абрамчук, Г. Азаренкова, В. Бугай, А. Бугай, Н. Гаркуша, О. Горошанська, О. Гребешкова, М. Грещак, Н. Дехтяр, А. Єпіфанов, Т. Журавель, Л. Захаркіна, О. Захаркін, Г. Ільницька, О. Коцюба, Р. Михайленко, В. Москаленко, В. Опарін, А. Півень, Г. Семенов, А. Семенов, У. Стріжик, О. Цуканова,

О. Шипунова та ін. Однак, зважаючи на динамічність та безперервність трансформаційних процесів, що супроводжують розвиток вітчизняної економіки, потребують подальших досліджень та уточнень різні проблематичні аспекти формування дієвого фінансово-економічного механізму забезпечення діяльності підприємств.

Метою статті є дослідження сучасних фінансово-економічних механізмів забезпечення ефективної діяльності підприємств та можливостей їх реалізації в умовах становлення економіки України.

На нашу думку, розгляду змісту фінансово-економічного механізму забезпечення діяльності підприємств має передувати аналіз його ключових складових – фінансової та економічної, тобто фінансового та економічного механізму.

На сьогодні існує достатня кількість визначень поняття «фінансовий механізм». Так, «фінансовий механізм» у широкому розумінні становить: комплекс фінансових методів і важелів впливу на соціально-економічний розвиток суспільства [11]; систему дії фінансових важелів, яка виражається в організації, плануванні і стимулюванні використання фінансових ресурсів [8, с.18]; систему управління фінансами, призначену для організації взаємодії фінансових відносин і грошових фондів із метою оптимізаційного впливу на кінцеві результати виробництва [11]. У вузькому розумінні «фінансовий механізм» – це сукупність конкретних фінансових методів та важелів впливу на формування і використання фінансових ресурсів з метою забезпечення функціонування й розвитку державних структур, суб'єктів господарювання і населення [11]; сукупність фінансових методів і форм, інструментів та важелів впливу на соціально-економічний розвиток суспільства [7].

Функціонування фінансового механізму ґрунтується на організаційно-правових положеннях та фінансовій інформації, які забезпечують практичне використання фінансів для досягнення визначених цілей і завдань [11]. В основі формування, функціонування і розвитку ефективного фінансово-економічного механізму лежать фінанси. Регулювання фінансових потоків є предметом фінансового управління, а об'єктом управління фінансами є фінансові відносини у сфері грошового обігу, фонди фінансових ресурсів, що створюються і використовуються в усіх ланках фінансово-господарської роботи підприємства [1].

Фінансове управління має свою систему функцій, які включають взаємодію всіх елементів апарату управління підприємства; створення ефективних організаційних структур управління; аналіз фінансових ресурсів і фінансових відносин; прогнозування, планування, регулювання фінансових процесів; обґрунтування і прийняття оперативних фінансових рішень; контроль за виконанням розроблених планів та прийнятих фінансових рішень [1].

Фінансове забезпечення реалізується на основі відповідної системи фінансування, яке може здійснюватися у трьох формах: самофінансування, кредитування та зовнішнього фінансування. Різні форми фінансового забезпечення використовують на практиці одночасно через установаження оптимального для конкретного етапу розвитку суспільства співвідношення між ними [7].

Фінансовий механізм підприємства включає визначену фінансовою політикою підприємства взаємодію:

– фінансових методів – способів впливу фінансових відносин на господарський процес через управління рухом фінансових ресурсів, порівняння витрат і результатів,

матеріальне стимулювання і відповідальність за ефективне використання грошових фондів. Фінансові методи становлять основу фінансового механізму, яка включає фінансове планування, ціноутворення, інвестування, фінансування, страхування, кредитування, стимулювання і контроль. Дія фінансових методів виявляється в утворенні й використанні різних грошових фондів;

– фінансових інструментів, які включають перспективне, поточне і оперативне фінансове планування, види цін, фінансові ресурси, грошовий капітал, ревізію, фінансові стимули, фінансові санкції тощо;

– фінансових важелів, які конкретизують функціонування фінансового інструменту у фінансово-економічному механізмі. До них відносять баланс доходів і витрат, бізнес-план, цінові знижки і цінові надбавки, прибуток, внутрішній аудит, кредит, векселі, норми прискореної амортизації, страхові тарифи, норми штрафних санкцій, ліцензування тощо [8, с. 19].

В умовах реформування економіки України відбувається постійне вдосконалення фінансового механізму, що позначається на його правовому, нормативному, інформаційному та організаційному забезпеченні. Визначальними напрямками має стати адекватне фінансове забезпечення та фінансове регулювання всього фінансового механізму та вдосконалення механізму дії фінансових важелів, стимулів і санкцій.

Економічний механізм підприємства – це система економічних методів та важелів, що, по-перше, забезпечує зовнішні зв'язки підприємства і створює відповідні умови отримання доходу, по-друге, сприяє розвитку виробничих відносин усередині підприємства. У першому випадку його принципи цілком визначають особливостями господарського механізму суспільства (домінуючою формою власності на засоби виробництва, наявними системами ціноутворення, оподаткування, планування тощо), а в другому – особливостями виробничих відносин на підприємстві [9].

Економічний механізм діє через економічні інтереси як усвідомлені матеріальні потреби людей та складається з комплексу економічних способів, методів, важелів, нормативів, показників, за допомогою яких реалізуються об'єктивні економічні закони.

Економічний механізм підприємства має складну структуру, однак можна виділити такі його складові, як механізм формування і використання ресурсів (капіталу); механізм управління затратами; механізм управління фінансами; мотиваційний механізм; механізм взаємодії з ринком [3]. Структуру цього механізму визначають через організаційно-технічну систему або формування вертикальних зв'язків між підрозділами й адміністративним центром та горизонтальних зв'язків між окремими підрозділами; систему планування діяльності підрозділів; систему контролю й оцінки діяльності підрозділів; встановлення матеріальної відповідальності підрозділів; мотиваційний механізм функціонування [9].

Організаційно-технічну систему підприємства визначають переважно формою зв'язків між окремими підрозділами. Можна визначити три типи технологічних зв'язків виробництва:

1) послідовний технологічний зв'язок, якому притаманна відкрита мережа зв'язків між виробництвами, що спеціалізуються на виробництві однорідного кінцевого продукту. Така мережа зв'язків характерна для металургійної, текстильної, хімічної, лісової та інших галузей промисловості [3];

2) паралельний технологічний зв'язок, що є мережею зв'язків з розгортанням виходів із першої виробничої ланки в ряд паралельних виробництв, які виготовляють з напівфабрикатів різні кінцеві продукти. Така структура наявна в нафтопереробній, деревообробній, взуттєвій та швейній промисловості;

3) послідовно-паралельний технологічний зв'язок – це мережа зв'язків із різними входами вихідної сировини в низку виробництв з послідовним розгортанням входів у такі виробництва, одно- чи дворівневим напівфабрикатом і кінцевим продуктом. У середній ланці такої виробничої системи виготовляють напівпродукти для кінцевої ланки, проте вони самі можуть бути кінцевими продуктами. Така структура характерна для машинобудівних галузей промисловості (авіаційної, автомобільної, суднобудівної та ін.) [9].

Планування діяльності підрозділів здійснюють шляхом установлення основних показників виробничо-господарської діяльності підрозділів та базують на прогресивних нормах матеріальних, трудових і грошових витрат. Залежно від завдань, які вирішують ті чи інші підрозділи, застосовують такі показники, які найбільшою мірою стимулюють досягнення високих результатів.

Система контролю й оцінки діяльності підрозділів дає змогу визначити причини відхилень, місце їх виникнення і вжити відповідних заходів щодо усунення недоліків і поширення позитивних результатів. Система оцінки діяльності визначає ті підрозділи, які найраціональніше використовують економічні важелі в організації своєї діяльності та забезпечують зростання результативності функціонування підприємства в цілому.

Встановлення матеріальної відповідальності підрозділів передбачає компенсацію збитків одного підрозділу за рахунок прибутку або собівартості іншого, з вини якого вони виникли [3].

Мотиваційний механізм створюється відповідно до структури підприємства та складності його цілей. Він охоплює, як правило, три підсистеми мотивів, кожна з яких спрямована на досягнення певних цілей підприємств: мотиваційного механізму високоякісної продуктивної праці; мотиваційного механізму науково-технічного розвитку виробництва; мотиваційного механізму підприємництва [9].

Мотиваційний механізм високоякісної продуктивної праці спрямовано на раціональне використання виробничих ресурсів, підвищення продуктивності праці, бездефектне виготовлення продукції, скорочення термінів освоєння виробництва нової конкурентоспроможної продукції [3].

Мотиваційний механізм розвитку підприємства спрямовано передусім на підвищення науково-технічного рівня підприємства, створення та освоєння нових видів продукції. В основу цього механізму покладено мотиви нововведень у виробництві, які генеруються внутрішніми елементами виробничого процесу і зовнішнім оточенням, мотиви сприйняття нововведень виробничою системою (відкритість технологічної системи для нововведення, сприйняття нововведень організацією та персоналом), мотиви інженерно-технічної творчості як безпосередніх учасників процесу технічного розвитку, так і учасників виробничого процесу [9].

Мотиваційний механізм підприємництва спрямовано на виживання та досягнення успіху в умовах конкуренції в коротко- і довгостроковому періодах. Функціонування цього механізму забезпечують мотиви конкуренції і кооперації під час створення нової продукції і технології, підприємницькі стратегії, мотиви

підприємницького ризику, мотиви підприємницьких реакцій на зміну зовнішнього оточення, мотиви внутрішньофірмового підприємництва, які забезпечують гнучкість управління і сприйняття нововведень.

Таким чином, особливості кожної з наведених складових внутрішнього економічного механізму визначають характер діяльності підприємства як системи та створюють умови для досягнення поставлених цілей.

Як бачимо, наразі сформований достатній інструментарій фінансового та економічного механізмів забезпечення функціонування підприємств, вдале поєднання елементів яких сприятиме досягненню найбільш ефективних показників роботи підприємств. Подальший розвиток фінансово-економічного механізму, розширення і поглиблення змісту, обґрунтування структури побудови і методичне забезпечення його функціонування дозволить поліпшити показники роботи підприємств у нових умовах господарювання.

На сьогодні фінансово-економічний механізм підприємства – це найважливіша складова господарського механізму, що відбиває сукупність фінансових і економічних методів, способів, форм, інструментів і важелів, за допомогою яких здійснюють регулювання фінансово-економічних процесів і відносин з метою ефективного впливу на кінцеві результати діяльності підприємства [4].

Забезпечення ефективної діяльності підприємства ґрунтується на якісному фінансово-економічному управлінні, що полягає у вдалому використанні всіх елементів фінансово-економічного механізму.

Покращити фінансово-економічне управління поточною діяльністю підприємства можна у таких напрямках:

1) забезпечення формування достатнього обсягу фінансових ресурсів відповідно до завдань розвитку підприємства. Це завдання реалізують через визначення загальної потреби у фінансових ресурсах підприємства на наступний період, збільшення обсягу залучення власних фінансових ресурсів за рахунок внутрішніх джерел, визначення необхідних обсягів формування власних фінансових ресурсів за рахунок зовнішніх джерел, управління залученням позичкових фінансових ресурсів, оптимізацію структури джерел формування ресурсного фінансового потенціалу [2];

2) забезпечення найефективнішого використання фінансових ресурсів у розрізі основних напрямів діяльності підприємства. Цього можна досягти за рахунок визначення пріоритетних напрямів розвитку виробництва та реструктуризації фінансування самого процесу виробництва. На сьогодні пріоритетними ланками виробництва можна вважати інноваційні розробки, удосконалення виробничого процесу (збільшення його рентабельності за рахунок упровадження енергозберігаючих технологій та екологічних технологій, направлених на збереження довкілля), оптимізації маркетингової діяльності на підприємстві для досягнення зростання обсягів збуту продукції та розширення споживчих ринків тощо [5];

3) оптимізація грошових потоків підприємства (вхідних і вихідних). Це завдання реалізують шляхом ефективного управління грошовими потоками підприємства в процесі обігу його грошових коштів, забезпечення синхронізації обсягів надходження і витрат грошових коштів у кожному періоді, досягнення необхідної ліквідності його оборотних активів;

4) забезпечення максимізації прибутку підприємства з найменшим рівнем фінансового ризику. Максимізацію прибутку досягають через ефективне управління

активами підприємства, залучення до господарського обігу необхідного обсягу позикових фінансових ресурсів, вибір найефективніших напрямів операційної та фінансової діяльності, інноваційних розробок, направлених на зменшення собівартості продукції [2];

5) забезпечення мінімізації фінансового ризику за очікуваного рівня прибутку. Якщо рівень прибутку підприємства прогнозують заздалегідь, важливим завданням є зниження фінансового ризику до рівня мінімально можливого для гарантування отримання цього прибутку. Таку мінімізацію забезпечують шляхом диверсифікації видів операційної і фінансової діяльності, а також портфеля фінансових інвестицій; профілактикою мінімізації окремих фінансових ризиків, ефективними формами їх внутрішнього і зовнішнього страхування;

б) забезпечення відносної фінансової рівноваги підприємства в процесі його розвитку. Така рівновага характеризується високим рівнем фінансової стійкості і платоспроможності підприємства і забезпечується формуванням раціональної структури майн та капіталу, ефективними пропорціями в обсягах формування фінансових ресурсів за рахунок різних джерел, достатнім рівнем самофінансування інвестиційних потреб [5].

Сприятливий фінансово-економічний стан підприємства – це важлива умова його безперервного й ефективного функціонування. Щоб його досягти, необхідно забезпечити постійну платоспроможність суб'єкта, високу ліквідність його балансу, фінансову незалежність і високу результативність господарювання.

Для ефективного управління підприємством, отримання максимального прибутку необхідне комплексне застосування всіх важелів і викладених методів як з позиції короткострокових, так і довгострокових перспектив.

Висновки. Отже, сучасні фінансово-економічні механізми дозволяють мінімізувати оборотний капітал, зорієнтувати у виборі стратегії поведінки підприємства на ринку, рівномірно розподілити фінансову та економічну відповідальність між відділами, уникнути проблем із запасами, кредиторською та дебіторською заборгованістю, грамотно будувати інвестиційну стратегію та аналізувати можливі джерела короткострокового і довгострокового фінансування.

Кожна сфера і окрема ланка фінансово-економічного механізму є складовою єдиного цілого. Вони взаємопов'язані і взаємозалежні. Водночас ці сфери і ланки функціонують відносно самостійно, що викликає необхідність постійного узгодження складових фінансово-економічних механізмів. Внутрішня ув'язка складових механізму є важливою умовою його дієвості.

Фінансово-економічний механізм доцільно розглядати як систему спрямованих заходів впливу на процес відтворення у формі методів, інструментів і важелів у межах нормативно-правового забезпечення. Із закону цілісності системи випливає, що в результаті взаємодії елементів фінансово-економічного механізму, які власне і створюють систему, з'являються нові якості, яких не можна отримати простою сукупністю окремих його елементів.

Фінансово-економічний механізм відіграє особливу роль у реалізації фінансово-економічної стратегії та політики як на рівні окремих підприємств, так і в межах усієї держави. Сучасний механізм покликаний не тільки створювати реальну фінансову базу для забезпечення економічної самостійності підприємств, а й забезпечувати економічне регулювання в умовах функціонування ринку і багатоукладної економіки.

Бібліографічні посилання та примітки

1. **Азаренкова Г. М.** Управління фінансами підприємств : навч. посіб. [Електронний ресурс] / Г. М. Азаренкова, Т. М. Журавель, Р. М. Михайленко. – 3-тє вид., випр. і доп. – К. : Знання-Прес, 2009. – 299 с. – Режим доступу : http://www.pidruchniki.ws/15290527/finansu/upravlinnya_finansami_pidpriyemstv
2. **Гаркуша Н. М.** Моделі і методи прийняття рішень в аналізі та аудиті : навч. посіб. / Н. М. Гаркуша, О. В. Цуканова, О. О. Горошанська. – К.: Знання, 2011. – 591 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.mobile.pidruchniki.ws/1706100240751/buhgalterskiy_oblik_ta_audit/modeli_finansovogo_upravlinnya
3. **Грещак М. Г.** Внутрішній економічний механізм підприємства : навч. посіб. [Електронний ресурс] / М. Г. Грещак, О. М. Гребешкова, О. С. Коцюба. – К. : КНЕУ, 2001. – 228 с. – Режим доступу : <http://ubooks.com.ua/books/000105/inx9.php>
4. **Єпіфанов А. О.** Обґрунтування фінансового механізму підприємства [Електронний ресурс] / А. О. Єпіфанов, В. П. Москаленко, О. В. Шипунова // Фінанси України. – 2004. – № 1. – С. 3–13. – Режим доступу : http://www.academy.sumy.ua/images/stories/docs/K_BOA/Shipunova_1.pdf
5. Мета, основні завдання, функції та механізм фінансового менеджменту : конспект лекцій з дисципліни «Фінансовий менеджмент» [Електронний ресурс] / Л. С. Захаркіна, О. О. Захаркін, М. Ю. Абрамчук. – Суми : Вид-во СумДУ, 2007. – 118 с. – Режим доступу : <http://www.vuzlib.org/books/7090>
6. **Москаленко В. П.** Розвиток фінансово-економічного механізму на підприємстві : курс лекцій / В. П. Москаленко. – Суми : ВВП «Мрія-1» ЛТД, УАБС, 2003. – 106 с.
7. **Опарін В. М.** Фінанси (загальна теорія) : навч. посіб. [Електронний ресурс] / В. М. Опарін. – К. : КНЕУ, 2002. – 240 с. – Режим доступу : <http://buklib.net/books/31283>
8. **Семенов Г. А.** Фінансове планування і управління на підприємствах : навч. посіб. / Семенов Г. А., Бугай В. З., Семенов А. Г. та ін. – К. : Центр навчальної літератури, 2007. – 432 с.
9. Сутність та структура внутрішнього економічного механізму підприємства : конспект лекцій з дисципліни «Внутрішньо-економічний механізм підприємства» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://readbookz.com/book/111/2612.html>
10. **Шипунова О. В.** Финансово-экономический механизм предприятия в условиях рыночной экономики [Електронний ресурс] / О. В. Шипунова // Вісник Української академії банківської справи. – 2000. – № 2 (9). – Режим доступу : http://www.academy.sumy.ua/images/stories/docs/K_BOA/Shipunova_4.pdf
11. **Юрій С. І.** Фінанси : підруч. [Електронний ресурс] / за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. – К.: Знання, 2008. – 611 с. – Режим доступу : http://www.pidruchniki.ws/12800528/finansu/finansoviy_mehanizm_yogo_rol_realizatsiyi_finansovoyi_politiki

Надійшла до редколегії 10.04.2014